

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. Şenol SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülen şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılamaz güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmaları az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlere başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişiler sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmaları için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Mustafa ukur

21.10.1939 tarihinde Yomra'da dünyaya geldi. Klasik Arapça eğitimini İncesulu Abdürrahim Bilgin'de tamamlayarak 1958'de icâzet aldı. 1959 senesinde İzmit'e giderek imamlığa başladı. Vatanî görevi sırasında 1960 askerî ihtilaline tanıklık etti. Askerlik görevi sonrasında İzmit'teki görevini bir süre daha sürdürdü. Babasının talebiyle Trabzon'a dönen Mustafa ukur Hoca, Kaşüstü, imenli ve Yeşilköy'de imam-hatiplik yaptı. 1974'te imtihana girerek kadroya atandı. 1977'de Başdurak köyünün Mısırlı Mahallesi'ne imam-hatip olarak tayin edilen Mustafa ukur burada 28 sene görev yaptı. 2003'te yaklaşık 42 yıllık hizmet hayatını tamamlayarak emekli oldu.

Görüşme Selim Demirci tarafından hocamızın Trabzon/Arsin Başdurak Mısırlı'da bulunan evinde yapılmıştır.

Bugün 31 Mayıs 2023. *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* adlı projemiz için Arsin ilçesi Başdurak Mahallesi Mısırlı mevkiindeyiz. Bugün emektar hocamız Mustafa Çukur Hocaefendi’yle projemiz kapsamında bir görüşme yapacağız. Öncelikle hocamıza bizimle görüşmeyi kabul ederek projemize destek olduğu için çok teşekkür ediyoruz. Sözü, daha fazla uzatmadan hocamıza bırakmak istiyoruz.

Hocam önce kısa bir şekilde bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Babam Abdülmecit. Ben Mustafa, oğluyum. Karşığı camide 12-13 sene İncesulu Abdürrahim Bilgin’de okudum. Babası Mecit Efendi. Ziyarettepe’de üç sene savaş yaptılar. Hocam subay olarak oradaydı. Hocamın babasının babası Os köyünden Hacı Hasan Efendi. Yaylaya gideceği bir sabaha karşı atı yüklerken göğün kapısı açılmış, açıldığı an hocam: Allahım! İlm-i ledünni istiyorum, demiş. Katırcı da: Ya Rabbi! Senin rızanı isterim, demiş. Bundan sonra hocamın hocası Hacı Hasan Efendi buradan Mekke’ye gitmiş. Mekke’de hocanın birisi vaaz yapmış demiş ki, *أَنَا أَعْطَيْتُكَ* (yani Kevser sûresinin) iki manası vardır. Hacı Hasan Efendi demiş ki in aşağı tövbekâr ol. Kendisi kürsüye çıkmış. Kevser sûresine yüz yirmi üç mana vermiş ve künyesini okumuş: Trabzon’un Araklı’nın Os köyünden Hacı Hasan Celil. Bir de kendisi mana vererek toplam yüz yirmi dört mana vermiş. Buraya geldikten sonra tabii hocam (Abdürrahim Efendi) ondan okudu, icâzet aldı.

Hocam İncesulu Büyük Hafız Abdurrahim Bilgin karşığı Sincan köyünün camiindeydi o zaman. Orada biz 12-13 sene Arapça okuduk. Ben Arapça’nın sonuna, usule kadar okumuşum. Ondan sonra 1958’de icâzet aldık. 1959’da İzmit’e gittim. Orada bir sene Ramazanlık gittiğim hâlde bırakmadılar bir sene imamlık yaptım. 1960’ta askere gittim, inkılapta askerdim, İstanbul’un Rami Kışlası’nda bölük başçavuşluğuna bakardım. Oradan geldikten sonra tekrar İzmit’e gittim. Dört sene daha orada kaldım. Ondan sonra babam bırakmadı, buraya geldim. Kaşüstü köyünde kaldım, dokuz sene orada imamlık yaptım. Ondan sonra Çimenli köyü vardır, orada da iki sene kaldım. Buradan Yeşilköy’e geçtim, orada iken 1974’te 1.300 kişi imtihana girdik. Erbakan-Ecevit koalisyon hükümetinde oradan kadroya girdim. Ondan sonra 1977’de Başdurak köyünün bu Mısırlı Mahallesi’ne imam olarak tayin oldum. Burada 28 sene imamlık yaptım. 2003’te emekli oldum. Ondan sonra buradayım.

Çocukluğunuzdan itibaren artık babanızın kontrolünde mektebe gitmeye başladınız, mahalle mektebine. Oradaki ortamdan ve hocalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Karşı köyde Mustafa Efendi vardı, İstanbul’da okumuştum. Burada bizim cami vardı. Mesciddi, 1960’ta cami yapıldı. Mustafa Efendi’yi buraya hoca tuttular. Gelirdik mescide, Mustafa Efendi’den elif-be-te-se; sübhaneke-ammeyi okuduk. O İstanbul’da üç sene okumuştum.

Mustafa Efendi hakkında bilgi verebilir misiniz hocam?

Mustafa Efendi karşı köydendi. Sincan Camii, sonradan Çatak, şimdi Atayurt.

İstanbul'da eğitim gördü, gelip burada sizi okuttu?

Bir de onun talebesi vardı, Harun Efendi, hatip. Onda da okuduk, iki sene Kur'ân-ı Kerîm okuduk, ondan sonra hafızlığa başladım. Hotaman Hoca vardı, Golaşalı, onda okudum bir sene. Sonrasında o hacca gitti, Arafat Dağı'nda hacılara karıştı, gitti daha gelmedi. Ondan sonra İncesulu Abdürrahim Hoca'yı tuttular. İncesulu Abdürrahim Efendi bize dedi ki: Hafızlığı bırakın Arapça okuyun. Sonra hafızlık yaparsınız. İncesulu'dan Arapça okuduk. Akabinde ben İzmit'ten geldikten sonra 1966'da hem imamlık yaptım hem de 1969'da hafızlığı bitirdim.

Hocam şöyle mi oldu yani siz köyünüzde hafızlığa başladınız ama...

İncesulu Abdürrahim Hoca dedi ki hafızlığı her zaman yaparsınız. Ben ölmeden Arapça'yı okutayım. Büyük âlimdi.

Tam ismi neydi hocam?

Abdürrahim Bilgin.

Biraz hocanız Abdürrahim Bilgin'den bahseder misiniz? Size Arapça'dan neler okuttu?

Uzun bir süre Arapça'dan *Emsile*'den usule kadar okuduk. *Molla Câmi*, *Avâmil* okuduk.

Sadece alet ilmi olarak mı Arapça okuttu? Onun dışında hadis, tefsir ve fıkıh gibi bir ders okuttu mu?

Bunlardan birini okumadık, sadece Arapça okuttu. Arapça okuduktan sonra diğer ilmi kitapları biz çözdük.

Bu derslerde ne kadar kişi vardı hocam?

Köyden ve civar köylerden kırk sekiz kişiydik. Bunlardan üç kişi kalmışız: Biri Mustafa Kotan, Adapazarı'nda bulunan. Birisi Bursa'da bulunan Muhammed Taşkaya ve bir de ben yani Mustafa Çukur.

Abdürrahim Bilgin Hoca derse katılan bu talebelerin tamamına icâzet verdi mi?

Hepsine icâzet verdi, hepsini okuttu. Bunların kimi vaiz oldu, kimi müftü, kimisi de imam oldu. Hepsini de Ankara, Düzce ve Adapazarı gibi Türkiye'nin farklı yerlerine dağıldılar. Ben de İzmit ve sonra Trabzon'a gelerek görev yaptım.

Abdürrahim Hoca'yla dersiniz ne kadar sürdü?

Bu Arapça eğitiminiz on iki sene boyunca sürdü.

Peki, hocam derse katılanlar ağırlıklı olarak nereden gelmişti?

Dışarıdan, Yomra'dan vardı Gümrükçüoğullarından birisi, Aholu İsmail Efendi vardı, o burada okudu. Güney Zazana, Oğuz Zazana oralardan arkadaşlar vardı. Bizim bu karşiki köyden burada İşhan köyü vardır yukarıda, oradan da arkadaşlar vardı.

Hocam merhum İsmail Çil hocayla ilgili de bir şeyler söylemek ister misiniz?

İsmail Çil bizim arkadaşımızdı. Buradaki eğitimden sonra Bayburt'a gitti, orada bir hoca vardı, Mahmut Kul, onunla birlikte gittiler. Orada iki sene daha okudular. Ondan sonra geldi bir devre böyle talebe yetiştirdi, icâzet verdi. Ondan sonra vefat etti.

Hocam İsmail Çil Hoca'yla birlikte okudunuz değil mi, Abdurrahim Bilgin'den?

Tabii tabii beraber okuduk onunla, on sene.

Hocam on yılı aşkın bir süre Arapça okuduktan sonra bir icâzet merasiminiz oluyor. Nasıl bir program oldu?

Caminin önünde millet toplandı. Orada Oslu Hacı Emin Efendi vardı hafız, duamızı yaptı, millete icâzetlerini verdi ve elimizi sıktı, "Okuyun! Okuyup-okutacaksınız size icâzet veriyorum. Allah sizle beraberdir, ona göre görevinizi bilin." dedi.

Trabzon'umuzdaki icâzet merasimleri başka hocalarımızın açıklamalarından anlıyoruz ki biraz canlı geçermiş...

O zaman bu kadar gelişmemiştii Türkiye. Buraya gelen hocalar Os, Elamanos, Zazana, Oğuz Zazana, Aho gibi köylerden gelmişlerdi. Buralardan gelen büyük Arapça hocaları vardı. Bizim icâzet duasında böyle yirmi beş tane icâzetli-sarıklı hoca gelmişti. Bunlar Bayburt'tan, Gümüşhane'den her yerden gelen hocalardı. Çünkü hocam namlı bir kimseydi. Onun babası cephede üç sene savaş yaptı, Mareşal Fevzi Çakmak Paşa'nın zamanında. Bölük komutanıydı, hocam levazım subayıydı, kardeşi Osman Efendi de veteriner müdürüydü. 750 askeri vardı. Oraya atlarla, katırlarla yiyecek taşıdılar, mermi taşıdılar. Hocam üç sene cephede savaş yaptı. Bundan dolayı 1955'te biz ondan okurken hocam Abdurrahim Bilgin'i, Menderes Ankara'ya istedi ona dedi ki: Sen burada subay görünüyorsun, sana maaş bağlayacağım. Hocam da ona cevap olarak dedi ki: Oğlum bana millet bakıyor, sen millete bak, bu milletin karnı aç. O zaman Menderes onun boynuna sarıldı, elli lira da para vermek istedi. "Hocam ben seni buraya onun için istedim, maaş bağlayacaktım" dedi.

Hocam zor şartlarda köye döndü. Medresede, büyük bir medrese var caminin karşısında görünüyor, otururken bize Menderes'in yanına gittiğini, onunla konuştuğunu, ne dediğini, ne olduğunu anlattı. Benim konuyla ilgili bilgilerim böyle.

Merhum Abdurrahim Bilgin Hocaefendi, Menderes tarafından Ankara'ya davet ediliyor, kendisine Menderes maaş bağlamak istiyor, hocanız diyor ki...

Allah rızası için yapmışım ben istemem, oğlum sen bu millete bak, bu millet aç, o zaman yeni iktidara gelmiş. 1950'den evvel bir ısırgan çorbası, camide okurduk, lahana yerdik, ekmek-mekmek falan yok. 1950'den sonra Amerika'nın bir şehrinde buğday geldi, yirmi kuruşa buğday verdi de millet ekmek yedi, karnı doydular, 1950'den sonra.

Peki, hocam biz yine sizin buradaki öğrencilik günlerinize dönecek olursak, dışarıdan gelen öğrenciler, sizin ders halkasında bulunan talebeler nerede kalıyorlardı?

Orada medrese vardır, yatıp kalkmaları, yeme-içmeleri oradaydı. Orada arkadaşlar vardı. Sincan'dan Mustafa Kotan, Hakkı Kotan, İbrahim Tüysüz, Beşir Tüysüz; karşıdan Ahmet Likos, Hüseyin Likos, Mehmet Likos; bizim mahalleden Ali Hoca vardı, Adapazarı'na gitti, depremde binanın altında kaldı. İsmail Çil'in babası Mustafa Efendi'yi tanıdım. O da iyi bir hocaydı. O Çimenli'de imamlık yaptı. Ondan sonra ben de orada imamlık yaptım Çimenli'de iki sene. Ondan sonra Yeşilköy'e geçtim.

1958'de icâzetinizi alıyorsunuz sonra İzmit'e imamlığa...

Ramazanlık gittim.

Bunu kim temin ediyor? Hocam siz kendi kendinize mi İzmit'e doğru gidiyorsunuz?

Kendimiz, arkadaşlarla hep dağılır giderdik, Ramazanlık imam durduk. Millet beni sevdiği için dediler ki sen bize bir sene de hocalık yapmaya kal. Bunun üzerine 1959'da orada kaldım. 1960'ta askere gittim.

İzmit'te imamlık yaptığınız sürede normal cami hizmetleri dışında talebeleriniz var mıydı?

İki tane talebem vardı, *Molla Câmî*'ye kadar onları okuttum üç beş sene içerisinde.

Arapça eğitimi verdiniz? Bitirebildiniz mi hepsini hocam?

Bitiremedim, buraya geldim. Babam bırakmadı, ihtiyardı. "Ben seni okuttum yanımda duracaksın." dedi. Ondan sonra buraya geldim, Kaşüstü'nde dokuz sene kaldım.

1974-77 yılları arasında Çimenli'de imamlık yaparken talebe okutup, Arapça eğitimi verdiniz mi hocam?

Erkek-kız çocuklara kışın on beş gün tatilde sübhaneleden Fil sûresine kadar ve yaz döneminde de elif-bâ, Kur'ân-ı Kerim okuturduk.

Hocam biraz da civardaki hocaefendilerle ilgili de sizden bir şeyler dinlemek isteriz. Mesela merhum Hacı Hasan Efendi'yle ilgili bir hatıranız var mı?

Onu tanıdım, Çaykaralı Hacı Hasan Efendi. Farsça'yı çok iyi bilirdi. Yusuf Uzun'un icâzetine geldi 1966'da. Yusuf Hoca onda okumuştur. Orada ben vaaz ettim, o da vaaz etti. Sonra beni gördü, sen kimsin, kimin talebesisin dedi. Dedim ki ben İncesulu Abdurrahim Efendi'nin talebesiyim. Hacı Hasan Efendi dedi ki: Sen böyle devam eyle, görevinden hiç başka bir şeye gitmeyeceksin, yaş itibarıyla emekli olana kadar çalışacaksın, senin gibi hocalar bize lazım. Hasan Efendi çok kıyak vaaz ederdi. Beni teşvik etti, arkamı da sıvazladı.

Hocam merhum Âşikkutlu Hoca'yı görme imkânınız oldu mu?

Onu görmedim. Ama Said Nursî'yle görüştüm. Bende kitapları vardı. Arkadaşlarla birlikte görüştük. Bir daha gidecektik. Sonra ben buraya geldim. Bir daha gidemedim, ben burada kaldım.

Bir ders ortamında mı görüştünüz?

Yok yok. Ziyaret.

Görüştüğünüz başka merhum Hocaefendi var mı? Mesela kurrâ hocalarımızdan Ali Haydar Özak Hoca?

Ali Haydar Hoca ben hafızlık diplomamı... Aradım, gösterecektim sana, imzası var diplomamda. Murat Köseoğlu'nun da onun da imzası var. Bulursam gönderirim sonra.* Akçaabat'tan da hafızlık arkadaşlarım vardı.

Hocam hafızlığınızı nasıl yaptınız, kimden ikmal ettiniz? Bununla ilgili bir şeyler söylemek ister misiniz?

Hotaman Hoca, o zaman altı-yedi yaşlarındaydım okuduk. Ama o hacca gitti geri gelmedi. Sonrasında İncesulu geldi dedi ki: Bırakın Arapça okuyun, hafızlığı sonra yaparsınız ama Arapça'yı sonra okuyamazsınız. Büyük âlimdi. O zaman Abbas Efendi vardı müftü, Trabzon müftüsü, fetvaları bu hocadan (İncesulu Abdurrahim Efendi'den) alırdı. Biz ondan okuduk. 1965'te Trabzon'a gelince, Kaşüstü köyünde vazifeye başladım...

Hotaman Hoca'da hafızlığı tamamlayamadınız. Nerede tamamladınız hocam?

Hafızlığa Kaşüstü'ndeyken tekrar başladım.

Hocam hangi hoca yaptırdı?

Biz kendimiz ezberimizi hazırlar, gider Hafız Murat Köseoğlu'na dinlettirdik. Ali Haydar Efendi'nin talebesi, Kur'an kursu vardı merkezde.

Hafızlığı Köseoğlu'na dinlettiniz değil mi hocam?

Hafızlık süreci üç yıl sürdü. 1966'da başladım 1969'da icâzet aldım.

Köseoğlu Hocaefendi'den bahseder misiniz biraz? Mesela hafızlık dinlerken nasıldı?

Hocaefendi ciddi, gururlu bir hocaydı, hafızlığı çok kuvvetli kaviydi, hatimle namaz kıldırırdı. Ali Haydar Hoca da 1970'te Arabistan'da kral dünya hafızlarını topladı. Orada imtihan etti. Ali Haydar'a 55.000 riyal verdi, hususi bir uçak verdi. 1970'te o zaman Türkiye ilerlememiş. 1970'te uçakla Ankara'ya geldi. Faruk Özak vardır, milletvekilliği yapardı, onun uşağudur.

Murat Köseoğlu'nun size muamelesi nasıldı?

Efendi bir adamdı. Dersini yapana bir şey demezdi. Merkez Kur'an Kursu'nu binbaşı olan kardeşinin desteğiyle yaptırabilirdi.

* Trabzon Müftüsü Abbas Efendi, Murat Köseoğlu ve Ali Haydar Özak'ın imzasının yer aldığı bu belge video kaydında ve ekteki fotoğraflarda yer almaktadır.

Meslek hayatınızda imamlık görevinizi yürütürken yetiştirdiğiniz, Arapça ve hafızlık icâzeti verdiğiniz talebeniz oldu mu?

İcâzet veremedim. O zamanki şartlar gereği cami, okul ve benzeri şeylerin inşasıyla uğraştık.

Projemizle ilgili son olarak ne söylemek istersiniz?

Şu hocalardan da bahsetmek isterim: Burada Öksüzoğlu derler, iyi bir hocaydı, yetişmiş bir hocaydı, bu camide imamlık yaptı. İsmail Çil'in babası Mustafa Efendi, o da aşağılarda hocalık yaptı. Sayılır bir hocaydı. Ayrıca Ali Hoca vardı Simona'da. O da iyi bir hocaydı, Adapazarı'na gitti, orada kaldı. Benim bildiğim Ali Hoca vardı Taşkaya'ydı soy ismi Değirmenci yaptı. Arkadaşımızdı. Arsin'de imamlık yaptı, o da iyi bir hocaydı, âlimdi.

Peki hocam, biz çok teşekkür ediyoruz.